

**ВИЩА ШКОЛА СЬОГОДЕННЯ:
ВТРАЧЕНІ ЗДОБУТКИ І ПРИВИДИ МАЙБУТНЬОГО**

Павлов В.Л.

Аналізується специфіка функціонування вищої школи в сучасній Україні. Основна увага звертається на прорахунки в організації вищої освіти, вузлові проблеми, що потребують вирішення.

Сьогодні – це двадцятий рік існування України як незалежної держави. Мізерний відрізок часу у плинні людської історії і більше, ніж четверта частина тривалості життя сучасної людини. Дуже скоро ті, хто народився після 24 серпня 1991 року (Дня незалежності України), отримають дипломи про вищу освіту. Їм важко уявити якою була ця освіта в нашій недалекій радянській історії. Що ми втратили і що здобули у сфері вищої школи в останнє двадцятиліття? Питання зовсім не риторичне. Воно потребує серйозного осмислення, щоб зі знанням справи робити впевнені і результативні кроки у майбутнє. На жаль, можна констатувати, що державна політика у вітчизняному освітньому просторі не є виваженою і продуманою. В ній відсутня серйозна наукова складова, врахування специфіки потреб суспільства у фахівцях вищої кваліфікації, бережливе врахування досвіду вищої школи власного минулого. Домінують чиновничя суб'єктивність, скороспілі рішення, корпоративна зацікавленість, некритичне запозичення освітнього досвіду інших країн, руйнація традицій, перевірених багатолітньою практикою, бажання йти в ногу з часом, не створюючи для цього належного кадрового, матеріального, фінансового і методичного забезпечення. Розмов про необхідність серйозного реформування вітчизняної вищої школи багато, а розумних продуктивних, результативних рішень і дій надто мало.

Розпочну із втрат. На перший погляд їх, ніби, і немає. Вищі навчальні заклади, як і двадцять років тому, продовжують готувати фахівців. Правда, характер підготовки та її якість далекі від бажаного. Причин багато. Суттєво знизився освітній рівень тих, хто вступає до вузів. Обсяг і глибина знань новоспечених студентів далекі від вимог вищої школи. Як правило, вони не вміють самостійно працювати з літературою. У багатьох низьким є поріг внутрішньої мотивації до навчання. Має місце значна неузгодженість програм дисциплін, що вивчаються у середній школі, з програмами, за якими здійснюється навчальний процес у вищій: математика, фізика, хімія, біологія, історія та ін. Нерідко, ставши студентом, юнак чи дівчина не здатні освоювати конкретний навчальний матеріал в силу того, що у школі певні розділи дисциплін взагалі не

вивчались. Аналогічні проблеми мають і випускники технікумів, що вступають до вузів за «своїми» спеціальностями на другий або третій курси. Їх адаптація до нових умов навчання є нелегкою і не завжди успішною. Сучасна вища школа надто відділена від середньої в контексті наступності навчальних програм, характеру організації навчального процесу, вимог до обсягу і глибини знань та форм їх контролю.

Зовсім не сприяє стабільності навчального процесу у вузах, а навпаки її руйнує, та «чехарда», яка щорічно має місце з навчальними програмами. Стало поганою традицією постійно змінювати послідовність викладання навчальних дисциплін, зменшувати (а не збільшувати) їх обсяг, об'єднувати близькі (і не зовсім) дисципліни в одну, вводити нові, дуже часто такі, що дублюють вже вивчений студентами матеріал. Складається враження, що хтось грається в лише йому зрозумілу гру. При цьому ігнорується внутрішня логіка взаємозв'язку дисциплін, свідомо порушуються міждисциплінарні зв'язки. Студентам нерідко, зовсім не для їх користі, нав'язують вузькоспеціалізовані спецкурси, що витікають з тем наукових досліджень конкретних викладачів. Сучасна українська вища школа все далі і далі відходить від стратегії фундаментальної підготовки майбутніх фахівців. А саме вона була однією із сильних сторін радянської вищої освіти. Досить порівняти сучасні навчальні програми із загальнотеоретичних і фундаментальних дисциплін із аналогічними програмами двадцяти, а то і десятилітньої давнини, як стане очевидним їх куцість і бідність. Як результат, в своїй переважній більшості випускники сучасних технічних вузів не здатні дати належне математичне, фізичне чи хімічне обґрунтування відповідним технологічним процесам. Вони знають, і то не завжди гарно, лише їх зовнішню сторону. Тобто знають явище, а не сутність. До чого приводить таке знання у медицині чи сфері конструкторської діяльності, можна лише уявити. Місце фундаментальності у нашій вищій школі зайняли фрагментарність і знання прикладного характеру. Мінімізація теорії і орієнтація на вузький профіль фахівця є її сучасним «коником», а на ньому далеко не заїдеш.

До болючих втрат належить об'єктивна руйнація баз студентської практики. При всій важливості теоретичних знань вони обов'язково мають втілюватись на практиці, продукуючи особистий досвід індивіда. Це та сторона людських здобутків, яка накопичується в кожному конкретному випадку шляхом безпосереднього включення суб'єкта в структури реальної діяльності. Професійний досвід здобувається не в аудиторії, не на лекціях і семінарських заняттях, а через виконання конкретних функцій в лікарні, цеху, шкільному класі, на будівництві і т.д. Поруч обов'язково має бути

наставник – людина, яка підтримає і підкаже, власним прикладом продемонструє, як потрібно діяти у конкретній ситуації, допоможе уникнути помилок та ін. У зв'язку із зміною форм власності в останнє двадцятиріччя – масовим ствердженням приватної замість державної та колгоспно-кооперативної – питання про проходження студентами виробничої практики набуло статусу проблеми. База практики для студентів багатьох спеціальностей, в першу чергу технічних, технологічних, будівельних, скоротилась до мінімуму. Викладачам стало набагато важче керувати практикою, оскільки в їх присутності на фірмах, фабриках, заводах, де домінує приватний капітал, не завжди зацікавлені ті, хто керує цими організаціями. Питання ж про виділення практикантам кваліфікованого, терпеливого і зацікавленого наставника взагалі далеко не завжди піддається вирішенню. Користі від такої практики небагато. Дуже часто вона має формальний характер.

Серед інших «дир» сучасної вищої школи, що виникли внаслідок небалого ставлення до освітянського досвіду минулого, – «вимивання» із вузів частини кваліфікованих викладачів по причині невисокої заробітної плати, що має своїм наслідком пониження загального рівня викладання; відсутнє падіння рівня дисертацій, які захищаються молодими викладачами, та їх слабка особиста психолого-педагогічна підготовка; руйнація механізму спадковості наукового і педагогічного досвіду між вченими-педагогами старшого покоління і молодими науковцями; застарілість матеріальної бази вузів та ін.

Чого варто очікувати вітчизняній вищій школі у майбутньому? Прогноз – справа важка і невдячна. Але про деякі привиди цього майбутнього можна і потрібно говорити вже тепер. Привид перший – масове продукування вищою школою псевдофахівців, які замість належних знань і вмінь мають лише дипломи. З кожним роком їх число збільшується. Натомість нівелюється цінність вищої освіти та інтелекту взагалі. «Сірість» знань, досвіду, моральних переконань, особистої відповідальності за свої вчинки в суспільстві поступово стає нормою. Коефіцієнт корисної дії вищої школи невеликий. І це при тому, що держава, суспільство в цілому, конкретні індивіди вкладають у цю сферу значні кошти. Особливу небезпеку утримує заочне навчання. На жаль, ні про яку системність знань студентів тут говорити не приходиться. Доля тих, хто здобуває освіту за профілем власної діяльності незначна. Нерідко виходить так, що людина отримує диплом, жодного разу так і не побувавши на фабриці, заводі, в банку, установі, де вона теоретично може працювати відповідно до набутої професії. Значна частина студентів-заочників сама не готує контрольні та курсові роботи. За них це

роблять інші на платній основі. В країні існує не один десяток фірм, що надають подібні послуги. Не варто забувати у цьому плані і про можливості інтернету.

Привид другий – колосальна диспропорція в обсягах підготовки фахівців по відповідних напрямках. Якщо в Радянському Союзі престижним вважалося здобувати освіту у медичних та торговельних вузах, то в незалежній Україні підвищеним попитом серед абітурієнтів і їх батьків користуються юридичні та економічні спеціальності. Натомість інженерно-технічні та будівельні переживають не кращі часи. Склалась ситуація, коли в силу невваженої освітянської стратегії, передусім на рівні Міністерства освіти і науки України, чисельність випускників вищої школи з низки спеціальностей є не просто надмірною, а колосально великою. Як результат, влаштуватись на роботу за фахом вони не можуть, а держава змушена витратити значні кошти на їх перенавчання. Розумно це? Звичайно ні. Але ж навчальні заклади (вищі у тому числі) виникають не самі по собі. Існує складний процес їх ліцензування і акредитації. В десятки, сотні раз простіше не створювати нові заклади освіти, не відкривати нові спеціальності там, де вони не потрібні, ніж вживати радикальні заходи щодо укрупнення освітянських закладів, а то і ліквідації окремих. Розмови, які ведуться в засобах масової інформації з приводу здорової конкуренції серед вузів у підготовці фахівців до означеної проблеми відношення мають опосередковане.

Привид третій – різке звуження поля виховного впливу на студентів у зв'язку з масовим запровадженням вимог Болонського процесу. Радянська педагогіка має неабиякі досягнення на ниві органічного поєднання навчання і виховання. Цей досвід використовується у багатьох країнах світу. У нас в останні десятиліття він значною мірою ігнорується і вихолощується із вузівського життя. І хоча у вищій школі продовжують функціонувати структури, на які покладені функції виховного впливу на студентів, свою діяльність вони орієнтують передусім на культурно-масову роботу, організацію студентського дозвілля і відпочинку. Все менше уваги приділяється патріотичному, моральному і правовому вихованню, формуванню зрілих громадянських орієнтирів, відповідального ставлення до навчання. На жаль, всі офіційні документи, що мають відношення до Болонського процесу, залишають поза увагою аспект виховання у вищих закладах освіти. Акцент робиться на технологічну сторону організації саме навчального процесу. Падіння уваги до питань виховання студентської молоді вже зараз своїм результатом має значне поширення у цьому середовищі споживацьких настроїв, критиканське ставлення до досвіду старших поколінь та подій історичного минулого, зростання розриву між соціальними

очікуваннями молоді і незначною власною активністю по досягненню бажаних результатів.

Сказане вище зовсім не означає, що в сучасній українській вищій школі існують тільки проблеми. Зовсім ні – тут працює багато висококваліфікованих педагогів і вчених, навчаються, серед інших, талановиті юнаки і дівчата, робляться наукові відкриття, видаються цікаві наукові праці та підручники. Йдеться про інше – про комплекс проблем, які “тягнуть” цю школу вниз, не дозволяють їй нормально функціонувати, різко знижують потенціал розвитку, позбавляють можливості конкурувати у європейському та світовому освітньому просторі, негативно впливають на підготовку кадрів для всіх сфер українського суспільства, продукують значну небезпеку деградаційних процесів в галузі освіти у майбутньому.

Вища школа сьогодення: втрачені здобутки і привиди майбутнього, Павлов В.Л.

Аналізується специфіка функціонування вищої школи в сучасній Україні. Основна увага звертається на прорахунки в організації вищої освіти, вузлові проблеми, що потребують вирішення.

Ключові слова: освіта, фундаментальність освіти, вища школа, освітній досвід, здобутки, привиди, якість знань, виробнича практика.

Высшая школа современности: утерянные приобретения и призраки будущего, Павлов В.Л.

Анализируется специфика функционирования высшей школы в современной Украине. Основное внимание обращается на недостатки в организации высшего образования, узловые проблемы, которые требуют решения.

Ключевые слова: образование, фундаментальность образования, высшая школа, опыт образования, приобретения, призраки, качество знаний, производственная практика.

Graduate school of modernity: the lost acquisition and the ghosts of the future, Pavlov V.L.

Analyzed the specificity of functioning of higher education in modern Ukraine. Focuses on the shortcomings in the organization of higher education, key problems which demand the decision.

Key words: education, basic education, graduate school, the experience of education,

acquisition, ghosts, the quality of knowledge, production practices.